

3^η ενότητα Οδύσσειας 109-173

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1. "Η Αθηνά από τον Όλυμπο στα ανάκτορα της Ιθάκης" (109-135)
2. "Υποδοχή και φιλοξενία της Αθηνάς" (136-161)
3. "Είσοδος και των μνηστήρων στο μέγαρο" (162-173)

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΟΧΗΣ

- α) παλάτι (εξώθυρα που οδηγούσε σε ανοιχτή αυλή, οι πύλες, το μεγάλο δώμα)
- β) πολυτελή έπιπλα και σκεύη (κονταροθήκη, θρόνοι, скаμνιά, καθίσματα, χρυσά κανάτια, ασημένιες λεκάνες, κρατήρες)
- γ) πολλοί υπηρέτες (κελάρισσα, κήρυκας, τραπεζάρχης, παρακόρες)
- δ) φιλοξενία
- ε) διασκέδαση (παιχνίδι, φαγητό, ποτό, μουσική, τραγούδι)

ΤΟ ΤΥΠΙΚΟ ΤΗΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

- α) υποδοχή
- β) τακτοποίηση οπλισμού και αλόγων
- γ) παραχώρηση τιμητικής θέσης
- δ) προσφορά ποτού και γεύματος
- ε) ερώτηση για το ποιος είναι ο επισκέπτης
- στ) ερώτηση για το αίτημα του επισκέπτη
- ζ) διαμονή
- η) ανταλλαγή δώρων

Ποιος την προστατεύει; Η φιλοξενία θεωρούνταν ιερή υποχρέωση και την προστάτευε ο **Ξένιος Δίας**, ο οποίος αντάμειβε με καλό τους φιλόξενους (π.χ. Τηλέμαχος, Πηνελόπη, Εύμαιος, Αλκίνοος-Φαίακες) και τιμωρούσε τους αφιλόξενους (π.χ. κύκλωπας Πολύφημος). **Ξένος** για τους αρχαίους σημαίνει **φίλος από φιλοξενία**, **ξενία** η φιλοξενία και **ξενών** δωμάτιο διανυκτέρευσης ξένων.

Σπουδαιότητά της παλιά και σήμερα: Δείχνει ευγένεια, αλληλεγγύη, ανθρωπιά, ανώτερο πολιτισμό, αλλά και πρακτικό πνεύμα, αφού ήταν ανταποδοτική. Γι' αυτό θεωρούνταν ιερός θεσμός. Σήμερα υπάρχει

φιλόξενη διάθεση, όμως έχει περιοριστεί πολύ από τη δυσπιστία και την αποξένωση των ανθρώπων. Βρείτε για ποιες άλλες αιτίες σήμερα αρνούμαστε να δεχτούμε ξένους στο σπίτι μας, ενώ γνωρίζουμε την αξία της και θαυμάζουμε τους φιλόξενους προγόνους μας...

Εθιμοτυπία - Έθιμα φιλοξενίας:

α. Υποδοχή - καλωσόρισμα ξένου (ραψ. α, στίχ. 134-140 --- ραψ. γ, στίχ. 37-44 --- ραψ. ε, στίχ. 89-90 κ.α.), με **χειραψία** (α, στίχ. 136 --- γ, στίχ. 38), **εγκάρδια προσφώνηση** («ω ξένε, καλωσόρισες» α, στίχ. 139-140 --- γ, στίχ. 38-39 --- ε, στίχ. 98-103), **πρόσκληση μέσα στο σπίτι για φίλημα** (α, στίχ. 134-140 --- γ, στίχ. 37-44 --- ε, στίχ. 103), **είσοδος στην οικία**, με τον οικοδεσπότη να προπορεύεται και τον ξένο να ακολουθεί (α, στίχ. 141-142), **τοποθέτηση κονταριού στην κονταροθήκη** (α, στίχ. 143-145), **αναπαυτικό κάθισμα** (α, στίχ. 148).

β. Πλύσιμο χειρών (α, 154-156).

γ. Πρόχειρο **γεύμα** και **επίσημο δείπνο** (α, στίχ. 156-161 --- γ, στίχ. 73-74 --- π, στίχ. 58-64 κ.α.). Σημαντικό ότι πρώτα τους παρέθεταν γεύμα και μετά τους ρωτούσαν ποιοι είναι.

δ. Συζήτηση – Συστάσεις (α, στίχ. 174-354 --- γ, στίχ. 77-379 --- ε, στίχ. 98-164). Ερωτήσεις προς τον ξένο: Ποιος είσαι; Ποιος ο τόπος σου; Ποιοι οι δικοί σου; Ποιος ο λόγος της επίσκεψής σου; Πες μας για ποια ανάγκη ήρθες εδώ και ποια βοήθεια θέλεις από μας... Τι είδες στους τόπους που επισκέφτηκες;...

ε. Λουτρό (ραψ. α, στίχ. 345 --- ραψ. θ, στίχ. 516-517).

στ. Διανυκτέρευση στον ξενώνα (ραψ. δ, στίχ. 328-336 --- ραψ. δ και ν).

ζ. Άλλου είδους περιποίηση (διασκέδαση με αοιδό, ξενάγηση, ραψ. θ – φιλοξενία του Οδυσσέα από το βασιλιά των Φαιάκων Αλκίνοο).

η. Αθλητικοί αγώνες και επίδειξη χορού προς τιμήν επίσημου ξένου (ραψ. θ – φιλοξενία Οδυσσέα από Αλκίνοο-Φαίακες).

θ. Αποχαιρετισμός ξένου, με **πρόποση**, **ευχαριστίες** του ξένου και **αποχαιρετιστήριες ευχές** (ραψ. ν, στίχ. 45-72).

ι. Ανταλλαγή δώρων - κειμηλίων. Θεωρούνταν **ενθύμια**, ως επισφράγιση της φιλίας που έδενε όχι πια μόνο τους ίδιους αλλά και τις γενιές τους. Ο οικοδεσπότης (**ξενιστής**) χάριζε πολύτιμο δώρο στον **ξένο** του (α, 346-348, ραψ. δ, στίχ. 663-666 και ραψ. θ, ν- δώρα Φαιάκων προς Οδυσσέα κ.α.), ο οποίος έπρεπε με την πρώτη ευκαιρία να ανταποδώσει με «**αντιχάρισμα**» (α, 354).

ια. Τιμητικό ξεπροβόδισμα-συνοδεία (ραψ. ν, στίχ. 73-83 κ.ε.).

• **Η φιλία από φιλοξενία ήταν κληρονομική**, πολύτιμη κληρονομιά στα παιδιά και στα εγγόνια των φιλόξενων αρχαίων προγόνων μας («**Οδύσσεια**», ραψ. α, στίχ. 194 και αλλού. Στην «**Ιλιάδα**» ο Αχαιός **Διομήδης** και ο **Γλαύκος**, σύμμαχος των Τρώων, όταν, την ώρα που πολεμούσαν ο ένας εναντίον του άλλου στην Τροία, έμαθαν πως ήταν φίλοι από φιλοξενία, σταμάτησαν τη μάχη κι αντάλλαξαν τις πανοπλίες τους, έδωσε τη δική του χρυσή πανοπλία ο Γλαύκος στο Διομήδη κι ο Διομήδης τη δική του χάλκινη στο Γλαύκο, σαν επισφράγιση της κληρονομημένης από τους παππούδες τους φιλίας).

Στη φιλοξενία της Αθηνάς-Μέντη από τον Τηλέμαχο διακρίνουμε:

α. τη χειραψία κατά την υποδοχή του επισκέπτη (136/<121>)

β. το απαραίτητο πλύσιμο των χειρών (155/<138>, 164/<146>)

γ. τις περιποιήσεις και τις λεπτομέρειες της προετοιμασίας του γεύματος (143-61/<127-43>)

δ. τις ερωτήσεις για την καταγωγή του 189-190/<170>

ζ. να του προσφέρει δώρο φιλοξενία 345 /<311>

Με τον όρο **εικόνα**, στη λογοτεχνία, εννοούμε την περιγραφή, η οποία προκαλεί στον αναγνώστη ή στον ακροατή την εντύπωση ότι βλέπει μπροστά του αυτό που περιγράφεται (π.χ., την υποδοχή της Αθηνάς-Μέντη από τον Τηλέμαχο, 136-137).

Εικόνες είναι κυρίως οι **οπτικές**, αυτές δηλαδή που περνούν από τα μάτια μας, όταν διαβάζουμε ή ακούμε ένα λογοτεχνικό κείμενο· εικόνες όμως λέμε κι αυτές που ερεθίζουν τις άλλες αισθήσεις μας (την ακοή, την όσφρηση κτλ.), οπότε (αντίστοιχα) τις χαρακτηρίζουμε **ακουστικές, οσφρητικές** κτλ. για παράδειγμα, από τον στίχο 124 έχουμε και ακουστική εικόνα, αν φανταστούμε τους θορύβους που γίνονται καθώς:

άλλοι να σμίγουν σε κρατήρες με νερό κρασί, άλλοι να πλένουν τα τραπέζια με σφουγγάρια τρυπητά και να τα στήνουν, κάποιιοι να κομματιάζουν άφθονα τα κρέατα.

Μπορούμε εδώ ν' "ακούσουμε" το θόρυβος που γίνεται από την ανάμιξη του κρασιού, από το πλύσιμο και το στήσιμο των τραπεζιών από το κομμάτιασμα των κρεάτων.

Ο όρος **σκηνή** είναι έννοια ευρύτερη: παρουσιάζει ένα μέρος της δράσης που έχει ενότητα, μπορεί όμως να περιλαμβάνει περισσότερες από μία εικόνες, όπως, λόγου χάρη, ο αύλειος χώρος του παλατιού (116-142).

Βασικά κριτήρια για τη διάκριση των σκηνών είναι:

- α.** η αλλαγή τόπου,
- β.** η αλλαγή προσώπων,
- γ.** η αλλαγή τόπου και προσώπων,
- δ.** η διαφοροποίηση του χρόνου.

ΑΝΘΡΩΠΟΜΟΡΦΙΣΜΟΣ

α) Η Αθηνά δένει στα πόδια της σανδάλια και ταξιδεύει προς την Ιθάκη (109)

β) Η Αθηνά κρατάει οπλισμό (κοντάρι) (112-114)

γ) Η Αθηνά στέκεται έξω από την πόρτα του ανακτόρου της Ιθάκης (115-117)

δ) Η Αθηνά τρώει και πίνει όπως όλοι οι άνθρωποι (139-140, 157-161)

ΕΝΑΝΘΡΩΠΙΣΗ ονομάζουμε τη μεταμόρφωση ενός θεού σε άνθρωπο.

Στην ενότητά μας, η Αθηνά ενανθρωπίζεται (γίνεται Μέντης)

ΠΡΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

α) Η Αθηνά αναχωρεί από τον Όλυμπο μαζί με το δόρυ της προικονομεί τη μνηστηροφονία (112-113, 143)

β) Το όραμα του Τηλέμαχου προικονομεί την επιστροφή του Οδυσσέα και την τιμωρία των μνηστήρων (129-132)

ΑΝΤΙΘΕΣΗ

Ο Τηλέμαχος κάθεται σεμνός, λυπημένος και ήσυχος, ενώ οι μνηστήρες διασκεδάζουν απολαμβάνοντας με απληστία τα αγαθά του παλατιού. Η αντίθεση αυτή μας κάνει να συμπαθήσουμε τον Τηλέμαχο και να αντιπαθήσουμε τους μνηστήρες, προετοιμάζοντάς μας για την τιμωρία τους.

ΕΠΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ ονομάζουμε την τεχνική κατά την οποία εμείς (οι αναγνώστες) γνωρίζουμε κάτι, που ο ήρωας αγνοεί. Στην ενότητά μας, υπάρχει σε πολλά σημεία (από τον στίχο 118 και μετά), μιας και ο

Τηλέμαχος και οι μνηστήρες αγνοούν το ότι έχουν μπροστά τους την Αθηνά, κάτι όμως που εμείς το γνωρίζουμε.

ΤΥΠΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ

άλκιμο κοντάρι (112) : τυπικό επίθετο

πανίσχυρου Διός (113) : τυπικό επίθετο

αγέρωχους μνηστήρες (119-120, 162) : τυπικό επίθετο

πέταξαν τα λόγια του σαν τα πουλιά (138) : τυπική έκφραση

Αθηνά Παλλάδα (141) : τυπικό επίθετο

λάμποντας τα μάτια (141) : τυπική έκφραση

του καρτερόψυχου Οδυσσέα (145) : τυπικό επίθετο

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. **Αθηνά/Μέντης** : δυναμική, αποφασιστική, επιδέξια ως προς τον χειρισμό του σχεδίου της

2. **Τηλέμαχος** : ευαίσθητος, μοναχικός, δειλός, σκεπτικός (127-128), νοσταλγεί τον πατέρα του (129-132), ονειροπόλος (129-132), φιλόξενος (134-161), ανυπομονεί να μάθει κάποια είδηση για τον πατέρα του (152-153)

3. **μνηστήρες** : υπερόπτες και αλαζόνες (119, 162), ανόητοι και φαντασμένοι, ενδιαφέρονται μόνο για το παιχνίδι, το φαγητό, το ποτό και το τραγούδι (162-173), αφιλόξενοι (119-127), καθώς αδιαφορούν για τον ξένο που στέκεται στο κατώφλι του παλατιού.